CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIE NOORD-BRABANT
MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

GEMEENTE LIESHOUT

UITGAVE PROVINCIE NOORD-BRABANT

colofon

De Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/ Monumenten Inventarisatie Project wordt verricht door mevr. drs. M. Daru-Schoemann, dhr. drs. M. Koenders, dhr. drs. A. van Leeuwen (coördinatie), dhr. drs. N. Maes, dhr. drs. J. Michels, dhr. H. Ruiter arch. h.b.o., mevr. drs. M. Vaessen, mevr. drs. W. Wessel.
Secretariaat: mevr. D. van Loon-Graafmans, mevr. F. Tenlima-Sellier, Hildebrandstraat 24, 5216 VR 's-Hertogenbosch. Tel. 073-147471.

De rapporten zijn te bestellen bij de afdeling Voorlichting van de Provincie Noord-Brabant, Brabantlaan 1, 5216 VR 's-Hertogenbosch.
Tel.: 073-812511.

INHOUD

Woord vooraf	4
Werkwijze en criteria	5
1. Situering der gemeente	9
2. Bodemgesteldheid	9
3. Grondgebruik	10
4. Infrastructuur	11
5. Ontwikkeling van de nederzettingen	13
6. Stedebouwkundige typologie	15
7. Karakterisering der objecten, bouwvormen en typen	15
8. Objectgegevens	21
9. Literatuur	47
Kaart (bijlage)	-

WOORD VOORAF

Dit rapport over Lieshout maakt deel uit van de serie Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/Monumenten Inventarisatie Project. Het geeft per gemeente een overzicht van de waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen tot ca. 1940 in de steden en dorpen van de provincie.
De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabantse cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht urgent gemaakt. Ondanks vervlakking en schaalvergroting bezit elke gemeente een eigen karakter in de stedebouwkundige structuur, de bebouwing van kern en buitengebied. We doelen daarbij zeker niet alleen op erkende monumentale gebouwen, maar evenzeer op boerderijen, woonhuizen, fabrieksgebouwen, bruggen en sluizen, wegkruisen of een ijzeren sierhek en dorpslinde.

Na het monumentenjaar 1975 heeft het provinciebestuur besloten om de cultuurhistorische waardevolle bebouwing van de provincie vast te laten leggen.
Hiervoor is in 1976 de "Inventarisatiecommissie Brabantse Monumenten" ingesteld.
In september 1979 is een drietal inventarisatoren aangesteld om een werkmodel te ontwikkelen en veldwerk en rapportage te verrichten.
Dit model is tot eind 1988 gehanteerd in 69 gemeenten. Najaar 1988 is ook in Noord-Brabant het door de minister van WVC geëntameerde Monumenten Inventarisatie Project van start gegaan. Binnen dit project wordt vastgelegd hetgeen in Nederland tussen ca. 1850 en 1940 aan bouwkunst en stedebouw is gerealiseerd.

Het MIP beoogt:
- het verkrijgen van een eerste landelijk overzicht van de zgn. "jongere bouwkunst en stedebouw' (ca. 1850 - 1940)
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en voor monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode 1850 - 1940
- het formuleren van uitgangspunten ten behoeve van publikaties en wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch of industrieel-archeologisch gebied
- het verkrijgen van bouwstenen als een eerste aanzet tot nieuw te ontwikkelen beleid van Rijk, provincies en gemeenten ten aanzien van de ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg, alsmede van een basis voor planologisch-stedebouwkundige afwegingen
- het verzamelen van informatie die voor Rijk, provincies en gemeenten als basis kan dienen bij het selecteren en registreren van objecten, ensembles, structuren en dorps- en stadsgezichten.

In Brabant zullen daarnaast ook nog objecten en structuren van vòòr 1850 vastgelegd worden als uitvloeisel van de in 1979 begonnen Cultuurhistorische Inventarisatie.
Onderzoek en veldwerk voor dit rapport vonden plaats in 1989, door mevr. drs. W.M. Wessel.

's-Hertogenbosch, november 1990.

WERKWIJZE EN CRITERIA

In Brabant is het MIP officieel van start gegaan op 1 oktober 1988. De inventarisatie wordt hierbij gebiedsgewijs aangepakt. Daartoe is de provincie in acht werkgebieden verdeeld, op basis van de historische en bestuurlijke ontwikkelingen in de periode 1850 - 1940.
Deze gebieden zijn:
1. Brabants Kleigebied
2. Zuidwest Brabant
3. Regio Tilburg
4. Regio 's-Hertogenbosch
5. Kempen
6. Regio Eindhoven
7. Maaskant
8. Brabantse Peel

Bij de inventarisatie wordt - binnen een zo breed mogelijke context - gewerkt van groot naar klein.
Eerst wordt van elk gebied een schets gegeven van de algemene karakteristieken. Op basis hiervan wordt voorts - gemeentegewijs - ingegaan op de stedebouwkundige aspecten van een stad of dorp. Tegen deze achtergrond worden ten slotte de objecten in de verschillende gemeenten beschreven.
De door het rijk voorgestelde werkwijze sluit goed aan bij onze sinds 1979 gevolgde werkwijze. Onbewust vooruitlopend op het MIP heeft de provincie vanaf het begin naast de oudere bouwkunst (ca. 10% van de monumenten in Brabant) ook steeds de jongere bouwkunst (ca. 90% van de monumenten) in haar werkwijze betrokken. Dit uitgangspunt zal binnen het MIP gehandhaafd blijven, met dien verstande dat de gegevens van de oudere bouwkunst buiten het MIP-kader vallen en dus niet aan het rijk geleverd zullen worden. Zij zullen wel voorkomen in de rapporten van de gemeenten die gewoon zullen blijven verschijnen. Tevens zullen nu ook de grote gemeenten (Tilburg, Breda, Bergen op Zoom, Eindhoven, Roosendaal, Helmond en 's-Hertogenbosch) beschreven worden.
In de geautomatiseerde MIP-bestanden welke uiteindelijk aan het Rijk geleverd gaan worden, zal ook het bestaande materiaal van jongere bouwkunst van de 69 reeds geïnventariseerde gemeenten worden opgenomen.
Deelname aan het MIP verleent de provinciale inventarisatie een belangrijke toegevoegde waarde. Zonder extra provinciale investering wordt het inventarisatiebestand geautomatiseerd en in overeenstemming gebracht met een landelijke opzet.
Voor verdere details verwijzen wij naar de Handleiding Inventarisatie jongere bouwkunst en stedebouw (1850-1940), Zeist- 's-Gravenhage 1987.

Criteria

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking komen moet uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurt aan de hand van een aantal criteria, die groepsgewijs worden omschreven.
Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het produkt van een - al dan niet geleidelijke - historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel net zo goed voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk. Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurverstorende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken. Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 zijn uiteindelijke vorm kreeg. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.
Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek worden alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

* <u>Architectonische en kunsthistorische criteria</u>

- het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedebouwkundige of kunstenaar
- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw) techniek, (bouw)- type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

* Planologische, landschappelijke en stedebouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten, erfbeplanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedebouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

* Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, is het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere.
Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudig voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of wijdere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werpen, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote - zo niet dominerende - rol gespeeld. Objecten als daglonershuizen, weverswoningen, smidsen e.d., ontlenen vooral daaraan hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen. Tenslotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheidswaarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Samenstelling rapport

In dit rapport wordt een beeld gegeven van de cultuurhistorisch waardevolle structuren en objecten van oudere en jongere bouwkunst binnen de gemeente. Hierbij is de samenhang tussen de objecten en het landschap of de nederzetting van groot belang.

Door het raadplegen van de historisch-geografische beschrijving van het inventarisatiegebied (afzonderlijk verkrijgbaar) en het naslaan van specifieke plaatsgebonden literatuur ontstaat een beeld van de ontwikkelingen tot ca. 1950. De topografische kaarten van ca. 1850, 1900 en heden op de schalen 1 : 50.000 en 1 : 25.000 zijn eveneens van belang, omdat door vergelijking een indruk ontstaat van occupatiepatronen en ontwikkelingen tot op heden. In het veld wordt dit beeld aangevuld met eigen waarneming.
Vervolgens worden per kern en in het buitengebied de objecten die aan de eerder genoemde criteria voldoen geregistreerd.

Elk rapport omvat de volgende onderdelen. Na Woord Vooraf en Werkwijze en Criteria worden de ligging van de gemeente (hoofdstuk 1), de bodemgesteldheid (2) en het grondgebruik (3) behandeld. Dan volgt een overzicht van de veranderingen in infrastructuur, wegen, waterlopen etc. (4). Vervolgens worden de nederzettingen behandeld (5). In de hoofdstukken 6 - 8 worden de onderzoeksresultaten beschreven. Voor de grotere gemeenten met planmatige ontwikkelingen tussen 1850-1940 wordt een stedebouwkundige typologie gegeven met een kaart van gebieden van bijzondere stedebouwkundige waarde. Bij de meeste kleinere gemeenten blijft dit onderdeel achterwege. Hier hebben in het algemeen immers in de periode 1850-1940 geen samenhangende stedebouwkundige ontwikkelingen plaatsgehad. Wel worden in sommige gemeenten waardevolle bebouwingsgroepen van vòòr de periode 1850-1940 apart aangegeven.
Dan volgt een karakterisering der objecten, bouwvormen en typen (boerderijen, woonhuizen, openbare gebouwen etc.). Dit alles wordt afgesloten met de objectgegevens, geordend naar adres en huisnummer (even, oneven). Per object worden de oorspronkelijke en huidige functie, architect, bouwdata, bouwstijl en een beschrijving der gevels, ramen, deuren, daken, bijzondere constructies en in een enkel geval interieurgegevens (meestal wordt alleen het exterieur geregistreerd) weergegeven. Dan volgen bijgebouwen, artefacten (stoepen, stootstenen, hekken etc.) en groenelementen. Ook wordt aangegeven een motivering voor opname en of het object beschermd is.
Tenslotte volgt de literatuur.

Bijgevoegd worden kaarten 1 : 10.000 en indien nodig deelkaarten van de stedebouwkundige typologie en de dichtbebouwde kernen. Op de kaart 1 : 10.000 worden aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip) - beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnaam en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm. (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen worden eveneens aangegeven.

1. Situering der gemeente.

De gemeente Lieshout bevindt zich in het zuidoostelijk gedeelte van de provincie Noord-Brabant. Zij is ondergebracht in de Regio Eindhoven. De gemeente behoort tevens tot het kwartier Peelland van de Meierij van Den Bosch. De gemeente wordt in het noordwesten begrensd door Son en Breugel, in het noorden door de gemeenten Veghel en Erp, in het oosten door Beek en Donk en Aarle - Rixtel, in het zuiden door Helmond (vroeger Stiphout) en in het westen door Nuenen en St. Oedenrode. De grootste plaatsen in deze gemeente zijn Lieshout en Mariahout. Daarnaast bestaat er nog een aantal gehuchten. In het noorden is dit de Hei ofwel Boerdonkse Kampen, in het oostelijke deel Heieind, Moleneind en 't Hool, in het zuiden Vogelenzang, 't Hof, Deense Hoek, Achterbosch. In het westen liggen Keelgras, Broek. Centraal is de ligging van Ginderdoor te noemen.
De grenzen van de gemeente worden gevormd door de Biezenloop in het noorden, de Grensweg en de Goorloop in het oosten, de Kievitlaan in het zuiden en de westgrens bestaat uit een lange rechte lijn die langs enige naamloze zandwegen voert.

1.2. Ontwikkeling

Lieshout is van oudsher een agrarische gemeente, waarbij vooral de veeteelt en de landbouw van belang zijn. De weinige industrie te weten de houtverwerkende, maar veel meer nog de brouwerij, is in de loop van deze eeuw in omvang en werknemers sterk gegroeid. Vooral de laatste decennia is het forensisme naar Helmond en Eindhoven fors toegenomen.
Lieshout maakt deel uit van het Streekorgaan Gewest Helmond.
De gemeente had per 1 januari 1990 6022 inwoners en beslaat een oppervlakte van 2591 ha.

2. Bodemgesteldheid

2.1. Grondsoorten

Het gebied van de gemeente ligt in de Centrale Slenk. De voornaamste afzettingen bestaan uit pleistoceen dekzand, dat ten noorden van de lijn Wilhelminakanaal rondom de kern Lieshout ligt. Verder zijn er beekdalafzettingen als klei.
Het meest noordelijke deel van het oude akkergebied bevindt zich rond de Grensweg en de Heieindseweg. Daarop volgt het gebied rond het gehucht Ginderdoor. Hierop volgt het terrein rond de Herendijk en Beemdkant. Ten oosten van Lieshout behoort het gehele deel rond de Beekseweg en Moleneind hier toe. De zuidelijk gelegen oude akkerbodems bevinden zich rondom de oude vestigingsplaatsen 't Hof, Deense Hoek en Achterbosch.
Ten westen van Lieshout zijn er oude akkerbodems te vinden in het gebied Vogelenzang.
Er is een drietal landschapstypen te onderscheiden;

1. Het met naaldwoud begroeide heidegebied ten noorden van Mariahout en ten zuiden van de zuidelijke gehuchten
2. Het weidegebied, de oude beemden in het oosten en het vroegere broekgebied in het westen.
3. Het bouwland ten zuiden en ten noorden van Lieshout.

2.2. Hoogte en afwatering

De hoogte neemt van het zuiden naar het noorden toe af. In de zuidpunt bij de Molenheide is dit 19 en 17,5 meter boven N.A.P. en ter hoogte van het Wilhelminakanaal ca. 14,5 m. Lieshout zelf ligt op een hoogte van 15,6, Mariahout op 14,5 m. Tussen Mariahout en Lieshout liggen de laagste gedeelten, namelijk op 10 en 11 meter. De noordgrens van de gemeente varieert in hoogte van 12 tot 14,7 meter. De afwatering verloopt deels via de Boerdonkse Aa en vandaar af naar de Aa, deels naar het Wilhelminakanaal via grondduikers. De natuurlijke waterlopen zoals de Lange Loop, de Donkervoortsche Loop en de Heieindse Loop hebben een zuid-noord gericht diagonaal verloop. De Goorloop vormt hierop een uitzondering. Ter verbetering van de afwatering werd de laatste in 1934 gekanaliseerd. Andere plekken die van nature van water zijn voorzien zijn de diverse vennen, zoals het Luytelaar, het Hoolven en het Moerven. Het eerstgenoemde is sinds enkele jaren in gebruik als visvijver en de omgeving als sportpark. Lieshout valt onder het Waterschap de Aa.

3. Grondgebruik

Het heidegebied was graasgebied voor de schapen en werd tevens gebruikt voor het steken van plaggen ter bemesting van de grond. De verdeling van de heide als gemeynt, dus als gebied dat de Lieshouters tegen betaling mochten gebruiken, zal vóór 1100 tot stand zijn gekomen. Het betrof het gebied de Molenheide en het Rooijven. In eerste instantie werden vooral de beemden in het oosten van Lieshout als weidegebied voor het overige vee gebruikt, het gebied in en rond Rooijven. Dit geldt ook nog steeds voor het gebied ten noorden hiervan, herkenbaar in de benaming Beemdkant en Lieshoutse Beemden. Later werden daar ook de nattere broekgebieden in het westen bij betrokken.
De verkaveling is opgezet in grote blokvormige percelen: andere vormen zijn bepaald door de loop van stroompjes of oude structuren, zoals in de gehuchten ten zuiden van het Wilhelminakanaal. De percelen zijn haaks georienteerd op de oude hoofdwegen en verschillen dus qua hoofdrichting.
De ontginningen kunnen in drie perioden worden verdeeld. De eerste ving aan in 1311, toen voor het eerst grond van de gemeynt werd verkocht. Deze eerste periode duurde tot 1500. Ontgonnen waren toen Ginderdoor, de Boerdonkse Kampen en het gebied ten oosten van de Heieindseweg. Vanaf de vijftiende eeuw begon men met ontginningen op grotere schaal.
De tweede periode duurde van 1778 tot ca. 1920 en ving aan met de verkoop van een groot stuk van de gemeynt aan de Rooijseweg. Het einde van de tweede periode werd gemarkeerd door het raadsbesluit op vijf oktober 1864 om het Broek te ontginnen. Vanaf 1900 begon men met ontginningen op grote schaal. In 1907-1908 werd het Liessents Broek ontgonnen. Zo was er in 1842 531 ha. bouwland en in 1927 757 ha. Rond 1850 werd er vooral rogge verbouwd, naast gerst, haver, koolzaad, vlas en boekweit.
De verbouw van de gewassen maakt rond de eeuwwisseling een grote verandering door. Belangrijk is het feit dat veel boeren lid werden van de Christelijke Boerenbond in 1896 en de oprichting van de coöperatieve roomboterfabriek "Landbouwers Welvaren" in 1897. Het maakte de boeren los van woekeraars. Bovendien kon men kunstmest invoeren, zodat er in deze periode een opmerkelijke toename is van de verbouw van haver, een gewas dat veel bemesting nodig heeft. Meer mest betekende meer ontginningen, en luidde zo het einde in van de ronddolende schaapskudden.

De derde en laatste ontginningsperiode begon in 1920 en eindigde in de loop van de jaren vijftig. De gemeenteraad nam in dat jaar de beslissing om niet meer in eigen beheer te ontginnen, maar dit geheel over te laten aan particulieren. Van rijkswege werden renteloze leningen verstrekt voor het stichten van ontginningsboerderijen. In de jaren 1928-1929 ontstond aldus een een nieuwe woonkern, Mariahout. Door deze ontginningsronde nam de hoeveelheid in cultuur gebrachte grond vanaf 1930 toe met 50%.

Tot 1200 was er in Lieshout nog oerbos. De naam Lieshout betekent zoveel als; "bos aan een waterloop". Het grote Lieshouterbos, gelegen tussen Lieshout en Son, verdween in 1800 door orkaangeweld.
Men verwierf onder meer inkomsten door het kappen van schaarhout, dit is laagstammig hout.
Door de ligging tussen de Dommel en de Aa was er in een deel van de gemeente leem- en broekachtige grond, die geschikt was voor de aanplant van wilgen en populieren.
Dat dit ook op grote schaal gebeurde, kwam door het recht van voorpoting, oftewel het recht om naar eigen wens bomen aan te planten. Dit recht bestond in Lieshout al in de elfde - twaalfde eeuw. De klompenmakerijen maakten vanaf de negentiende eeuw gebruik van het populierenhout. Een hoogtepunt kende deze nijverheid in 1909 met 32 klompenmakerijen. Na de landbouw vormde de klompenmakerij de belangrijkste bron van inkomsten.
Nog tot ver in de negentiende eeuw waren veel van de wegen omzoomd door eiken, die geschikt timmerhout opleverden en waarvan de eikels als varkensvoer dienden. De niet voor landbouw geschikt geachte gronden werden vooral beplant met dennebossen. Dit areaal werd vanaf de tweede helft van de vorige eeuw gestadig uitgebreid. Het dennehout werd vooral gebruikt als hout voor mijnstutten in Limburg. In de twintiger jaren van deze eeuw werden er veel dennen rond Mariahout geplant. Dit is nog steeds kenmerkend voor deze omgeving.

Rond en op de oude akkerbodems wordt de grond nu gebruikt voor groenteteelt, daarbuiten is veel weidegebied. Daarnaast bestaat er een groot areaal aan met naaldbos begroeide heidegebieden. In het zuiden is dat de Molenheide het gebied ten westen van Broek en de Lieshoutse Heide in het noordwestelijke deel.
Voor de veeteelt is de het rund- en pluimveehouderij van belang.

4. Infrastructuur

4.1. Waterwegen

In de uiterste noordoostgrens van Lieshout ligt de Zuid-Willemsvaart, gegraven in 1822-1826. Door de locatie is zij voor Lieshout van geen enkel economisch belang. Het van oost naar west lopende Wilhelminakanaal is er op aangesloten. Dit kanaal werd gegraven van 1910 tot 1923; in 1921 werd Lieshout er op aangesloten. Het kanaal was vooral bedoeld als een eigen scheepvaartweg voor Tilburg. Het loopt ten zuiden van Lieshouts bebouwde kom, waarmee het de verbinding verbrak met de oude gehuchten 't Hof, Achterbosch en Deense Hoek.

4.2. Wegen

Het merendeel van de wegen in de oudst bewoonde gebieden heeft een bochtig verloop. Ook het slechts enkele decennia bestaande Mariahout heeft een schildvormige, bijna ronde omtrek vanuit de oude bestaande wegen. Planologisch heeft men blijkbaar willen aansluiten op de reeds bestaande Tuindersweg. De verbin-

dingswegen met de omliggende plaatsen zoals Veghel en St. Oedenrode zijn daarentegen, zoals gebruikelijk in heidegebieden, kaarsrecht.
Een rechthoekig wegenpatroon is te vinden in de met naaldbos bedekte heidegebieden, zoals op de Molenheide.
De meeste wegen zijn voorzien van een asfaltverharding met een toeslag van grof grind. Daarnaast bestaan er nog altijd veel zandwegen, met name in de heide- en broekgebieden.
Het oude wegenpatroon is goed herkenbaar. Ten eerste zijn er de verbindingswegen tussen de omringende plaatsen, die Lieshout van zuidoost naar noordwest doorsnijden. Vanaf Aarle-Rixtel via de Aarleseweg, Moleneind, en een groot deel van de Provinciale Weg, samenvallende met de oude Beemdkant, Ginderdoor, Mariastraat, de Rooijseweg volgend komt men in St. Oedenrode. De Mariastraat werd rond 1311 aangelegd, dus aan het begin van de eerste ontginningsperiode. De Rooijseweg werd als product van de tweede ontginningsfase aangelegd tussen 1770 en 1800. Deze weg werd in de jaren vijftig van de vorige eeuw voorzien van een grindverharding. Deze doorgaande route kent de afsplitsing naar Beek via de Beekseweg en naar Donk via de Herendijk. Door de Heieindseweg, de Grensweg en de Hei te volgen bereikt men Erp. De Tuindersweg, op het kruispunt met de Rooyseweg en de Veghelsedijk, is als een verkorting van de route te beschouwen voor hen die vanaf deze wegen reisden. De Veghelsedijk leidt nog steeds naar Veghel.
Deze weg komt grotendeels overeen met de oudste noord-zuidverbinding, zoals die ten tijde van de Romeinen bestond. Dit betrof de verbindingsweg van Nijmegen en Tongeren. Het belangrijkste verschil is, dat deze weg langs 't Hof - Molenstraat liep.
Daarnaast is er nog altijd een aantal wegen in de gehuchten en plaatsen zelf. In het zuiden zijn dit 't Hof, Deense Hoek, Achterbosch en Rooiven. De kern van de plaats Lieshout wordt gevormd door de Heuvel en het Kerkhofpad, met de uitlopers Molenstraat, Dorpsstraat, Ribbiusstraat, Havenweg en Burgemeester van de Heuvelstraat. Hier sluiten weer diverse wegen op aan die leiden naar omringende gehuchten, zoals Vogelenzang, de Burg. Mostermanslaan, Den Houw, de Schutsstraat en Broeksteeg in het westen; in het oosten Beemdkant en de toegangsweg tot het Luytelaar. De Herendijk richting Beek en Donk dient hier apart vermeld te worden. De naam verwijst naar Herende, een oud gehucht ongeveer op de plaats van de Donk.
In de eerste helft van deze eeuw werden er diverse ontginningswegen aangelegd, zoals het Meerven en het Bosven. Na de Tweede Wereldoorlog werd de kom van Lieshout sterk uitgebreid; de eerste nieuwe straat kreeg de naam Nieuwstraat.
In 1962 volgde de aanleg van de verbindingsweg tussen Lieshout en Son, de Sonseweg.
In 1966-1967 werd de Provincialeweg aangelegd, de brede verbindingsweg tussen Helmond en Den Bosch. Deze weg volgt deels een oud bestaand tracé en ontziet daarmee zowel de Lieshoutse kom als het oude wegenpatroon.
De meest recente belangrijke verandering vond bijna drie jaar geleden plaats met de omleiding bij de Deense Hoek.

4.3. Spoorwegen

Lieshout is nooit aangesloten geweest op het spoorwegnet, noch loopt er een spoorlijn over het gemeentelijk gebied. Er hebben wel plannen voor een traject Den Bosch - Helmond over de Lieshoutse Heide bestaan. Dit plan werd in 1865 ten gunste van Eindhoven gewijzigd.
Vanaf ca. 1925 worden er geregelde busdiensten onderhouden.

4.4. Militaire structuur

Op enkele militaire oefenterreinen na van recente datum, is er nooit op enige wijze sprake geweest van het bestaan van een militaire structuur.

5. Nederzettingsstructuur

5.1. Lieshout

Uit diverse vondsten blijkt dat er in Lieshout al vroeg bewoning plaatsvond. Er zijn archeologische vondsten uit de Steentijd en de Ijzertijd gedaan. De Romeinen hebben sporen nagelaten in de vorm van twee zilveren munten; uit de tijd van Karel de Grote zijn potscherven over.
In 1146 werd Lieshout voor het eerst officieel genoemd in een oorkonde.
Al in 1194 bevestigde de Paus de Abdij van Floreffe in het bezit van een kasteel, een kerk en een boerderij in Lieshout.
Lieshout was een plaats, die in 1242 en 1251 genoemd werd als heerlijkheid. Maar dit was niet de oudste vestigingskern. Dat was het hieronder te beschrijven 't Hof. Het zwaartepunt van deze kernen verschoof naar Lieshout in de periode 1648-1795, toen Brabant Generaliteitsland was en als zodanig op economisch en religieus terrein werd onderdrukt. In deze tijd werden in Brabant schuurkerken gebouwd. De Lieshoutse kerk verrees in het gebied van de Heuvel dat zo als vestigingskern belangrijk werd.
Lieshout is een in de achttiende eeuw gesticht kerkdorp.
De kern van Lieshout wordt bepaald door een driehoekig plein, de Heuvel. Als agrarische nederzetting is zij ontstaan als een beekdalnederzetting. In 1776 werd aan de Heuvel een fraai omgracht raadhuis gebouwd, hetgeen wijst op een zekere welstand.
Lieshout verloor de heerlijke status in 1798.
De bevolking nam gestaag toe. In 1815 telde het 950 inwoners, in 1840 1175 en in 1900 1280. In 1920 telde Lieshout 1618 inwoners en in 1940 2639. In 1950 is dat getal uitgebreid tot 3407. De ruimtelijke ontwikkeling bleef lang beperkt tot de Heuvel en de doorgaande routes die hier aan verbonden waren. De Dorpsstraat met name vormde de as waar de kleinschalige industrie en nijverheid zich vestigde. De bierbrouwerij aan de Burgemeester van de Heuvelstraat vormt hier een uitzondering op. Met de aansluiting op het electriciteitsnet in 1922 konden de bedrijven hun al veel eerder in gebruik gestelde eigen aggregaten opheffen. Het dorpse karakter van Lieshout is kenbaar in het feit dat er zich tot in de kern boerderijen bevinden, al hebben deze hun functie inmiddels verloren. Aan de oude uitlopers zoals de Dorpsstraat, Molenstraat en Burgemeester van de Heuvelstraat werden vanaf ca. 1920 relatief veel villa's gebouwd.
Lieshout is vooral bekend vanwege de brouwerij Bavaria. Het familiebedrijf van Swinkels werd in 1719 al genoemd. In dat jaar bestonden er in Lieshout drie brouwerijen. Tot ca. 1890 was deze bierbrouwerij van plaatselijke betekenis. Daarna verbreidde de handel zich verder; een proces dat bevorderd werd door goede handelspolitiek in de Eerste Wereldoorlog. In 1924 begon men met de bouw van een geheel nieuwe brouwerij, niet ver gelegen van de oude vestiging aan de Kerkdijk. Deze was gunstig gelegen aan de toen net aangelegde weg tussen Aarle-Rixtel en Helmond en het Wilhelminakanaal. Toen de grote stimulator en eigenaar Jan Swinkels zich terugtrok en zijn zonen het bedrijf overnamen, kreeg het de huidige naam; "Bavaria". In 1933/1934 bouwde men een eigen bottelarij. In 1934 werd er door de grote groei van het bedrijf weer een nieuw brouwhuis gebouwd. Tevens bouwde men grote silo's voor de moutopslag. Eind 1938 bouwde men een grote mouterij. Veel van de gebouwen dateren uit de periode 1924-1938. Vanaf

1957 wordt er ook limonade gemaakt onder de naam 3ES, naar de drie directeuren Swinkels. Bavaria is één der grootste brouwerijen van Nederland. Die grootte uit zich ook in de ruimtelijke structuur. Het silhouet van Lieshout wordt met name bepaald door de grote en hoge fabrieksgebouwen.
In de dorpskern, Dorpsstraat 75, ligt de in 1864 opgerichte Houtwaren en Meubelfabriek Fa. F. Merkelbach & Co. De fabriek werd rond 1870 gebouwd en daarna nog diverse keren uitgebreid in de periode tot ca. 1900. De oprichter, de smid F. Merkelbach, maakte ijzeren spoelen voor de wevers. Toen deze overschakelden op houten spoelen wijzigde ook hij zijn bedrijfsvoering. De fabriek is vooral bekend geworden door de Oud Hollandse en Oud Brabantse eiken meubelen, vooral stoelen. Het is machinaal gedraaid houtwerk. Bekend zijn de knopstoelen met biezen zitting.

5.2. Mariahout

Mariahout behoort als nederzetting tot het jonge verspreide hoevenlandschap. Deze soort nederzetting ontstond in de negentiende-twintigste eeuw en wordt vooral gekenmerkt door de kaarsrechte wegen. De kom wordt doorsneden door de Mariastraat, terwijl de bebouwing aan beide zijden worden ingeklemd door hoekig gebogen wegen. Mariahout is een kerkdorp. Het ontstond met de bouw van de eerste ontginningsboerderij in 1922. De bevolking nam sterk toe in de jaren 1928-1929. In dat laatste jaar werd er dan ook een lagere school gebouwd. In 1932 werd de kern een zelfstandige parochie en een jaar later kreeg zij, die daarvoor bekend stond als Ginderdoor, een nieuwe naam: Mariahout.

5.3. Gehuchten

't Hof is een hoeve-akkerdorp. Dit is het oudste gehucht van Lieshout. Het is waarschijnlijk een Merovingische nederzetting uit de zevende eeuw. Dit type, domeintype genaamd, bestond uit de hoeve van de heer en diverse bijgebouwen. Ridder Balduinus veranderde zijn huis in een Norbertijner klooster. Dit was in elk geval al zo in 1299. Hier zal ook Lieshouts eerste kerk hebben gestaan. Het klooster heeft vermoedelijk als zodanig tot de zestiende eeuw gefungeerd. Een gedeelte van dit gehucht waarin zich sporen van fundamenten van de kloosterlijke gebouwen, staat op de Lijst van archeologische monumenten. In het landschap is dit zichtbaar in de vorm van een kleine welving.
Als de sporen van een paddestoel verbreidden zich vanuit 't Hof enige gehuchten, vanuit een enkele horige hoeve: het Achterbosch, Vogelenzang en de Deense Hoek. De afsplitsing van 't Hof die in de vroege middeleeuwen plaatsvond onder de verdwenen naam Nieuwenhof, beslaat grotendeels het terrein van de Deense Hoek. Er zijn hier paalsporen gevonden van boerderijen die dateren uit de elfde - dertiende eeuw. De grootste boerderijen werden gebouwd in de gehuchten Deense Hoek en Achterbosch.
Bij de naam Deense Hoek kan aangetekend worden dat "deens" onvruchtbaar betekent, terwijl ook het woord "hoek" de marginale kwaliteit van de landbouwgronden aangeeft. Dit was overigens niet in het gehucht zelf, maar ten zuiden ervan, de Molenheide.
Heieind is, zoals de naam al aangeeft, een heidegehucht. Er zijn nog twee van dit soort gehuchten die een plaats vonden bij de slechtste gronden, namelijk de Hei en Moleneind.
Rond 1700 was er een boerderij met de naam Vogelenzang; deze naam ging over op het gehele gehucht.

Ginderdoor is een kapelgehucht. Het werd in 1311 voor het eerst genoemd. Het ontstond in het begin van de eerste ontginningsperiode. In 1815 werd de aldaar staande St. Antoniuskapel, die al in 1485 werd genoemd, afgebroken. De kapel werd gebouwd omdat het gehucht veel inwoners had en de kerk in 't Hof ver weg was. In 1815 telde het gehucht 415 inwoners.

6. Stedebouwkundige typologie

De bebouwingsstructuur is door de eeuwen heen langs bestaande straten geconcentreerd en verdicht. Planmatige opbouw van wijken heeft pas na de Tweede Wereldoorlog plaatsgevonden.
De kern Mariahout is ontstaan en opgebouwd rond de Mariastraat, een deel van de oude doorgaande route. De rest van de bebouwing dateert uit de jaren vijftig of later.

6.1. Bijzondere gebieden.

Er is in de gemeente geen waardevolle stedebouwkundige structuur. Als waardevolle groep valt aan te merken het complex van kerk en bijgebouwen aan de Mariastraat 25 - 27 te Mariahout.
Het geheel bestaat uit kerk met kerkhof en pastorie, Lourdesgrot en processiepark. Het geheel is gaaf en zeldzaam. Er is tussen 1933 en 1935 een samenhangend complex tot stand gekomen, met uitstralende invloed als bedevaartsplaats tot in de jaren zestig. Het geheel heeft architectonische en stedebouwkundige kwaliteiten. Vooral wanneer men de geringe grootte van Mariahout in overweging neemt is het complex, waarbij ook de bomen een voorname rol spelen, van groot belang.
Van iets latere datum is een bijzondere groep in Lieshout. Alle gebouwen behoren tot de brouwerij Bavaria. Aan de kant van de oude Burgemeester van de Heuvelstraat ontstond rond 1938 een hele reeks fabrieksgebouwen en directievilla's. Het oudste pand staat op nr. 16. Dit is het monumentale hoofdkantoor met een gevelsteen uit 1916. Daarna volgt een pandje op nr. 33 onder mansardedak en vensters met een Amsterdamse School-indeling dateert waarschijnlijk uit 1924. De fabrieken, waarin men van het interieur nog de roodkoperen stookketel kan onderscheiden, zijn opgetrokken in Nieuw-Zakelijke sfeer. De fabrikantenvilla's zijn op de degelijke traditionele wijze van de jaren dertig gebouwd. Een dergelijk samenhangend complex is zeldzaam in Noord-Brabant. Het geheel heeft architectonische kwaliteiten. Stedebouwkundig gezien wordt dit oude complex overvleugeld door de recente gebouwen aan de Provincialeweg en de Ribbiusstraat. De bij de villa's behorende tuinen zijn onlosmakelijk met dit gebied verbonden.

7. Karakterisering der objecten, bouwvormen en typen

7.1. Woonhuizen

Het oudste woonhuis is gesitueerd aan de Havenweg 10. Dit Rijksmonument uit ca. 1625 was vroeger geheel omgracht. Daar is aan de achterzijde van het huis nog een restant van over. Dit "Heerenhuis" of "Huis te Lieshout" geheten pand maakt uitwendig meer een negentiende-eeuwse indruk.
De oudere woonhuizen uit de periode 1850-1920 hebben over het algemeen een zadeldak parallel aan de straat, drie tot vijf traveeën met de deur centraal. Dorpsstraat 10, 14 en 56 zijn hier duidelijke voorbeelden van. Dorpsstraat 10, uit ca. 1850, was de woning van de burgemeester/dokter, nr. 14 uit 1895 was de woning van het schoolhoofd. Een opvallend kenmerk, ook aanwijsbaar bij de

boerderijen, is de plint. Deze is hoog opgetrokken tot aan de vensterdorpels en is voorzien van verdiepte velden. Het lijkt een aanpassing van de bewerkte hardstenen plinten bij voorname huizen uit het derde kwart van de achttiende eeuw.
Door de landbouwmachinefabriek van Kusters werd op zeer kleine schaal aan woningbouw voor arbeiders gedaan, b.v. aan de Ribbiusstraat 33-35. Een opvallend woonhuis aan de Dorpsstraat 35 zal wellicht rond 1905 zijn gebouwd. Het gebouw heeft Chalet-stijl kenmerken. Het is gaaf; vermeldenswaard is ook de crête van terracotta op het dak.
Een afwijkend pand is het buiten de bebouwde kom gelegen sluiswachtershuis aan de Sluisweg 2. Dit huis, dat in 1921 is gebouwd met landelijke kenmerken, is in 1959 sterk vereenvoudigd.
Na deze periode verschijnen er zeer veel villa's. Ook hier concentreert het merendeel zich rond de Dorpsstraat en de Molenstraat. De oudste en tevens één der meest opvallende is "Antoinette" uit 1922. De massieve opzet met tentdak wordt verzacht door de ornamentering. Gaaf is ook "'t Zonneke" aan Molenstraat 15 uit ca. 1930 en de villa op nr. 28, met jaartal 1930 in het windvaantje. De villa aan de Dorpsstraat 2 is mogelijk in 1933 bij de ambtsaanvaarding voor burgemeester Mostermans gebouwd.
Een straat die deels bepaald wordt door villabouw is de Burgemeester van de Heuvelstraat. Uit 1916 dateert de eerste, op nummer 16, tevens kantoor. In 1938 werden hier directievilla's neergezet in strenge traditonele sfeer. Deze zijn te vinden op de nummers 18, 28 en 37. In dezelfde stijl is de villa op nummer 4 opgetrokken.
Deze villabouw keert na de oorlog niet terug. Na deze tijd worden er zeer veel twee-onder-eenkap woningen neergezet in nieuw ontwikkelde wijken rondom de oude woonkern.

7.2. Boerderijen

Als van oudsher agrarische samenleving telt Lieshout vele boerderijen. Het merendeel hiervan behoort tot het langgeveltype.
Twee ervan zijn Rijksmonumenten. Dit zijn Beemdkant 16 en Dorpsstraat 76. De eerste heeft een kern uit 1671. Zoals veel van de oude boerderijen is dit een langgevel met afgewolfd zadeldak, rietgedekt en met een voet van oud Hollandse pannen. De tweede dateert uit de achttiende of de eerste helft van de negentiende eeuw.
Kenmerkend voor de boerderijen zijn verder de hoge gepleisterde plint met verdiepte velden en de zijgevel met een centraal geplaatst hooiluik en flankerende vierruits raampjes. Een heel mooi voorbeeld vindt men aan de Dorpsstraat 92.
Andere fraaie en gave boerderijen treft men aan in Ginderdoor, met name de nummers 18, 30 en 49. In de buurtschap Achterbosch staat op nummer 11 een oude gepleisterde boerderij en in 't Hof op nummer 3. Deze oude boerderijen zijn van weinig opsmuk voorzien. Een tandlijst en muizetandlijst bij de dakaanzet is het meest kenmerkende. Grensweg 7 uit 1867 is daarentegen voorzien van een fraai bewerkte paneeldeur met sierroosters, een gietijzeren levensboom in het bovenlicht en de naam Eikendoorn in een aparte gevelsteen.
Een uitzondering op al deze langgevels vormt de kortgevelboerderij aan de Deense Hoek 18 uit de eerste helft van de negentiende eeuw.
Er zijn weinig oude bijgebouwen meer over. Interessant is de rieten schuur aan Achterbosch 5.
Vanaf de jaren twintig verandert het boerderijtype. De Helenahoeve aan de Sluisweg 1 is een kortgevel onder mansardedak.

Deze dateert uit 1929. Uit diezelfde tijd of iets eerder dateert de Peterhoeve aan Bosven 2, weer een kortgevel, nu onder zadeldak.
In 1938 werd er een zeer grote boerderij als L-vormig complex opgezet aan De Hei 43.
Het laatste boerderijtype dateert uit de naoorlogse periode. Aan de Broeksteeg 4 bevindt zich een boerderij in de trant van de Wederopbouw uit 1952. Vaak is het bij deze boerderijen zo, dat het woonhuis apart van het stalgedeelte wordt gehouden. Dat is hier niet het geval. Het blijft een langgevelboerderij; alleen is het woonhuis iets naar achteren verplaatst, waardoor toch de indruk wordt gewekt van een apart woongedeelte.

7.3. Industriële gebouwen

Het oudste type industriële gebouw in Lieshout is de ronde stenen bergkorenmolen aan de Schutsstraat 18. Deze molen, zowel bekend onder de naam Vogelenzang als Bettmolen heeft boven de inrijpoort een stichtingssteen met de tekst; "I.F. Ribbius, burgemeester Lieshout, 9-11-1819".
Een andere ronde stenen bergkorenmolen, net als bovenstaande Rijksmonument, dateert uit ca. 1900 en bevindt zich aan de Molendreef.
Uit de tweede helft van de vorige eeuw dateert de smidse aan de Dorpsstraat 75, evenals de hoefsmederij in dezelfde straat op nr. 59-61.
De gebouwen van de stoelenfabriek Merkelbach aan de Dorpsstraat 75 bestaan uit diverse onderdelen. Vooral heel herkenbaar als fabriek is het gedeelte met de sheddaken, gedecoreerd met muizetand- en tandlijst. Het oudste deel zal nog uit 1864 dateren; de andere gebouwen zijn in de laatste twintig jaar van de vorige eeuw gebouwd.
Aan de Dorpsstraat 18-20 staat nog een tweelaags fabrieksgebouw van rond 1900, vroeger van de landbouwwerktuigenfabriek van de Gebrs. Kusters. Verderop, op nr. 94, staat de vroegere boterfabriek: "Landbouwers Welvaren" uit diezelfde tijd. Dit tot woning verbouwde pand is in de jaren vijftig sterk gewijzigd.
Bavaria heeft aan de Burgemeester van de Heuvelstraat een groot complex gebouwd in 1938. De hoogste gebouwen tellen zes verdiepingen, de opgebouwde top-verdieping niet meegerekend.

7.4. Openbare gebouwen

Lieshout
Het oudste openbare gebouw in Lieshout is te vinden aan de Heuvel 5. Dit gebouw heeft een eeuwenoude geschiedenis als herberg en plaats van samenkomst. De huidige gevel van dit pand is in gepleisterde eclecticistische trant opgebouwd rond 1870.
Aan de Dorpsstraat 12 staat de vroegere jongensschool. Dit gebouw dateert uit 1844. De gepleisterde gevel valt als Waterstaatsstijl te benoemen.
Nummer 49-51 aan deze straat herbergt een café-annex woonhuis. Dit pand uit ca. 1925 heeft een kenmerkende gedecoreerde open houten veranda.
Op de plaats van het oude raadhuis uit 1776 werd in 1951 een nieuw gemeentehuis gebouwd. Dit gebouw aan de Heuvel 1 is in de traditionele trant van de Delftse School, met klokketoren en bordes, ontworpen door architect Cor Roffelsen. Het is in 1985 uitgebreid en van een zijvleugel voorzien.

Mariahout.
Tot de geïnventariseerde openbare gebouwen behoort de horecagelegenheid aan de Mariastraat 21-23 uit 1933, traditioneel gebouwd en van een houten veranda voorzien.
Verder is opgenomen de St. Bernadetteschool aan de Mariastraat 31, gebouwd in 1949 door C. Roffelsen.

7.5. Kerkelijke gebouwen

Lieshout
De huidige St. Servatiuskerk staat dicht bij de plek van de vorige, een Waterstaatskerk uit 1839. Deze werd in 1967 gesloopt ten behoeve van de huidige kerk die in 1961 werd ontworpen door architect J. de Reus uit Oss. Dit is een opvallend gebouw met een plat dak, hoog geplaatste gekleurde ramen en met muurwerk, opgetrokken in een kris-kras geplaatst metselverband. Het dak rust op een vrijdragende staaloverkapping. Het geheel bewaart de gracht van het gesloopte Huis Ribbius.
Voor de structuur is van belang, dat zich aan de overkant van de straat een inmiddels afgebroken zusterklooster uit 1888 bevond. De leeggekomen plek is inmiddels weer opgevuld met nieuwe woonhuizen. Ditzelfde geldt voor het kerkhof, dat tegelijkertijd met de sloop van de vorige kerk werd geruimd.
Op de Heuvel bevindt zich een op een bol staand Heilig Hartbeeld, dat vermoedelijk dateert uit de eerste helft van de jaren twintig.
Uit dezelfde tijd of mogelijk iets eerder heeft men een kruisbeeld opgesteld op de kruising Veghelsedijk-Rooijseweg met een Neo-Gotische dekplaat van een kapiteel aan de voet hiervan.
In de tuin van het woonhuis bij de molen aan de Molendreef treft men twee vergelijkbare kapiteeldekplaten aan. De herkomst en ouderdom is onzeker.
Het kerkhof te Lieshout is gesitueerd aan het Kerkhofpad, een zijstraat van de Dorpsstraat ter hoogte van de Heuvel, een opvallend centrale ligging zonder bijbehorende kerk. Het is de vervanger van het in 1864 bij de kerk aangelegde kerkhof. De aanleg van dit rechthoekige kerkhof bevat een nieuwe Calvarieheuvel met beeldhouwwerk, waarvan de gedeeltelijke ommuring asurnen bevat.

Mariahout
De eerste steen voor de O.L. Vrouwe van Lourdes in Mariahout werd in 1932 gelegd. De plaats werd bepaald door met een cirkel de omliggende gehuchten af te tekenen; het middelpunt werd de plaats van de kerk. Deze in 1933 geconsacreerde kerk werd gebouwd door Eindhovense architect Phil Donders. De opvallend hoekige architectuur herinnert aan Scandinavische voorbeelden uit die tijd. Het interieur van dit gebouw aan de Mariastraat 25 bevat een door Martin Roestenburg geschilderde Kruisweg. Tevens bevat het een orgel van F.C. Smits sr, uit de bekende orgelbouwersfamilie te Reek. Dit orgel uit 1866 was oorspronkelijk gebouwd voor de St. Trudo te Strijp, waar men het te klein vond. Achter de kerk bevindt zich een eenvoudig kerkhof met enkele gietijzeren kruisen.
Op het terrein van de kerk bevinden zich een Lourdesgrot en een buitenpreekstoel. De grot werd gebouwd door de firma Verbraak uit Tilburg. De bisschop van Lourdes gaf een stuk steen uit de echte grot, welke werd ingemetseld. De grot werd door een storm in de jaren zeventig deels verwoest. In 1982 werd zij in kleinere vorm gerestaureerd. In het processiebos bevinden zich een gekroond Mariabeeld, een beeld van de H. Bernadette en een theater. In het bos bevindt zich een vijver. Deze is ontstaan bij het bouwrijp maken van de grond. Dit alles dateert uit 1935. Achter de kerk bevindt zich het bijbehorende kerkhof. Voor de

pastorie is er in de tuin nog een bronzen buste uit 1983 voorstellende de bouwpastoor R.A. van Eijndhoven.
Op nummer 27 bevindt zich de pastorie die is voorzien van fraaie glas-in-lood bovenlichten.
Mariastraat 29 is een klooster; Mariënhof. Dit klooster voor de Zusters van Barmhartigheid van Ronse werd in 1949 gebouwd door C. Roffelsen en door diezelfde in 1953 uitgebreid. Het is een sober baksteen gebouw in Wederopbouwtrant.

7.6. Kastelen en landhuizen

In het gehucht 't Hof heeft in de twaalfde eeuw een kasteel gestaan. Ondergronds zijn hiervan nog fundamenten aanwezig. Het gebied 't Hof staat op de Rijksmonumentenlijst.
De gemeente Lieshout kent geen landhuizen.

7.7. Artefacten

Lieshout
Het oudste artefact is ongetwijfeld de Poort van Binderen, een Rijksmonument. Deze vormt de toegang tot de St. Servatiuskerk. Dit zeventiende eeuwse bouwwerk bestaat uit baksteen en natuursteen, er zijn drie ellipsvormige doorgangen in aangebracht. Het was de toegang tot Huize Ribbius, op dezelfde plaats. Volgens de legende zou deze poort gewonnen zijn in een weddenschap. De poort zou afkomstig zijn uit de abdij van Binderen bij Helmond.

Mariahout
In het muurwerk van de St. Bernadetteschool aan de Mariastraat 33 bevindt zich een uit ca. 1954 daterend tufstenen beeldje van deze heilige, met lammetje.

7.8. Infrastructurele en waterstaatkundige werken

In het Wilhelminakanaal bevindt zich ter hoogte van de Sluisweg de vijfde en laatste sluis die hiervoor is aangelegd. Het is een keersluis, terwijl de overige dienen als schutsluizen. Deze in 1916-1917 gebouwde sluis heeft ten doel een waterscheiding te vormen in het lange kanaalpand dat begrensd wordt door de sluizen 6 en 7 van de Zuid-Willemsvaart en sluis IV van het Wilhelminakanaal. De sluis bestaat uit twee sluishoofden met een breedte van 8,5 meter op een onderlinge afstand van 65 meter. In elk sluishoofd bevinden zich twee stel houten puntdeuren, zodat er in twee richtingen water kan worden gekeerd. De sluishoofden zijn gemetseld en gefundeerd op een twee meter dikke betonplaat. De originele constructie is tijdens oorlogshandelingen in 1944 vrijwel verloren gegaan.

7.9. Militaire objecten

De gemeente bezit geen militaire objecten.

7.10. Groenelementen

Rond 1825 schreef A.C. Brock, dat elke weg was beplant met eikebomen, welke alle aan de Heer toebehoorden. Zowel het eerste als het laatste is verleden tijd. Nu omzomen bomen van diverse aard de wegen. Bijzonder zijn de dikke geknotte lindebomen op de weg naar de molen Vogelenzang, opvallend de dubbele haag en zomereiken die rondom het kerkhof aan het Kerkhofpad staan.

Het kleine deel van de Zuid-Willemsvaart dat door Lieshout vloeit, heeft aan beide zijden een houtwal, dit in tegenstelling tot het Wilhelminakanaal.
Het merendeel van de boerderijen beschikt nog over de erfbeplanting. Deze kan bestaan uit liguster, meidoorn of beukenhagen. Op het erf zelf staan leilindes voor het huis, walnoten en hoog stamfruit. Een gaaf voorbeeld hiervan vindt men b.v. aan de Deense Hoek 18.
Voorts beschikken diverse villa's te Lieshout over een vrij grote tuin. Hierbij dient genoemd te worden de gelobd geschoren ligusterhaag van Villa Antoinette aan de Dorpsstraat 21. Vooral de fabrikantenvilla's aan de Burgemeester van de Heuvelstraat beschikken over aanplant van diverse grote bomen zoals beuken.
Tenslotte moet de aanleg van het processiebos met merendeels berken, eiken en dennen bij de kerk aan de Mariastraat genoemd worden, evenals de vijf grote platanen die voor de kerk zijn geplant.

Gemeente Lieshout. Toestand 1865. Uit: J. Kuyper, Gemeente atlas van de provincie NOORDBRABANT. Leeuwarden, eerste uitgave 1865.

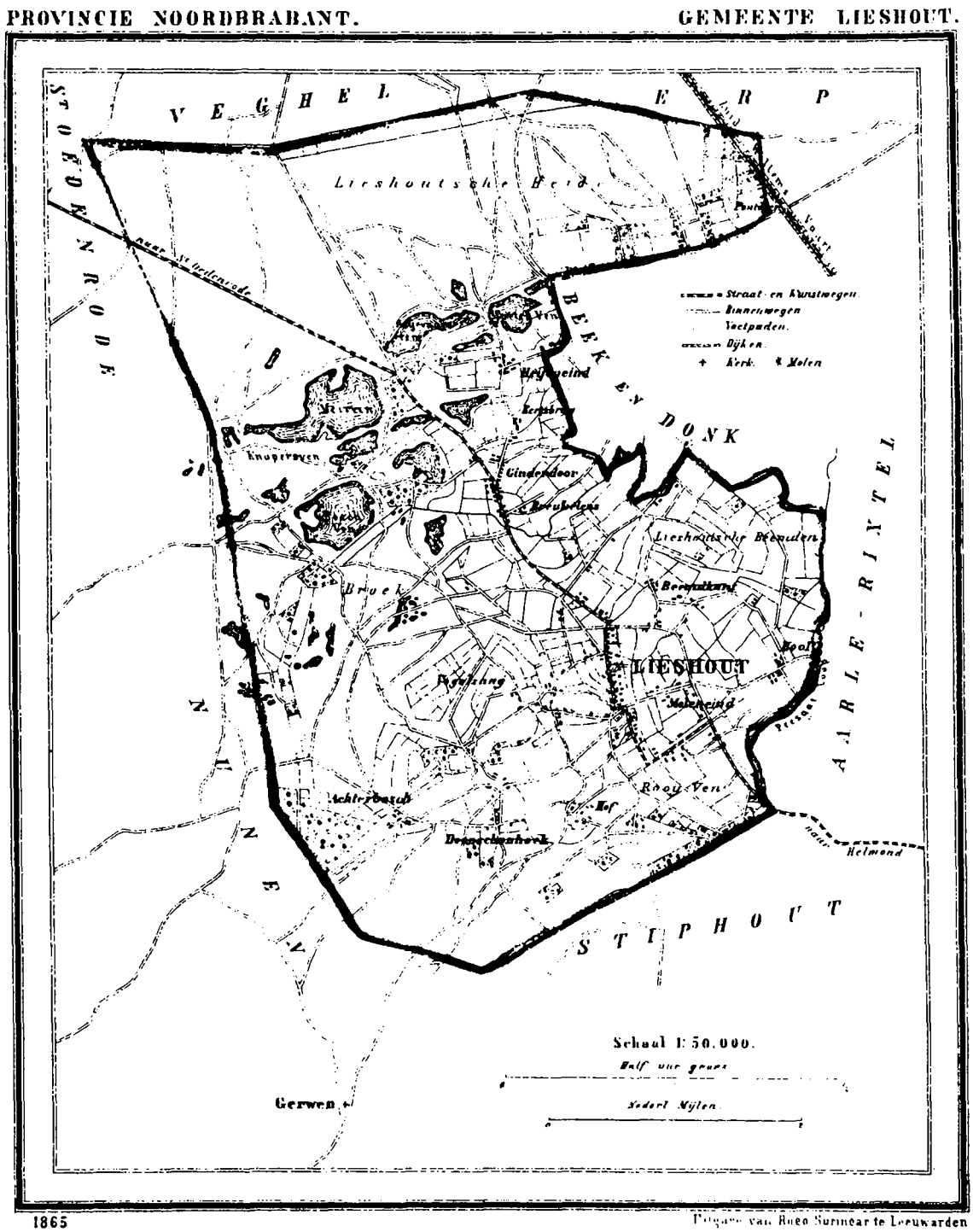

Historische Atlas Noord-Brabant - Chromotopografische
Kaart des Rijks 1:25.000. Deventer 1989
Lieshout, toestand ca. 1900

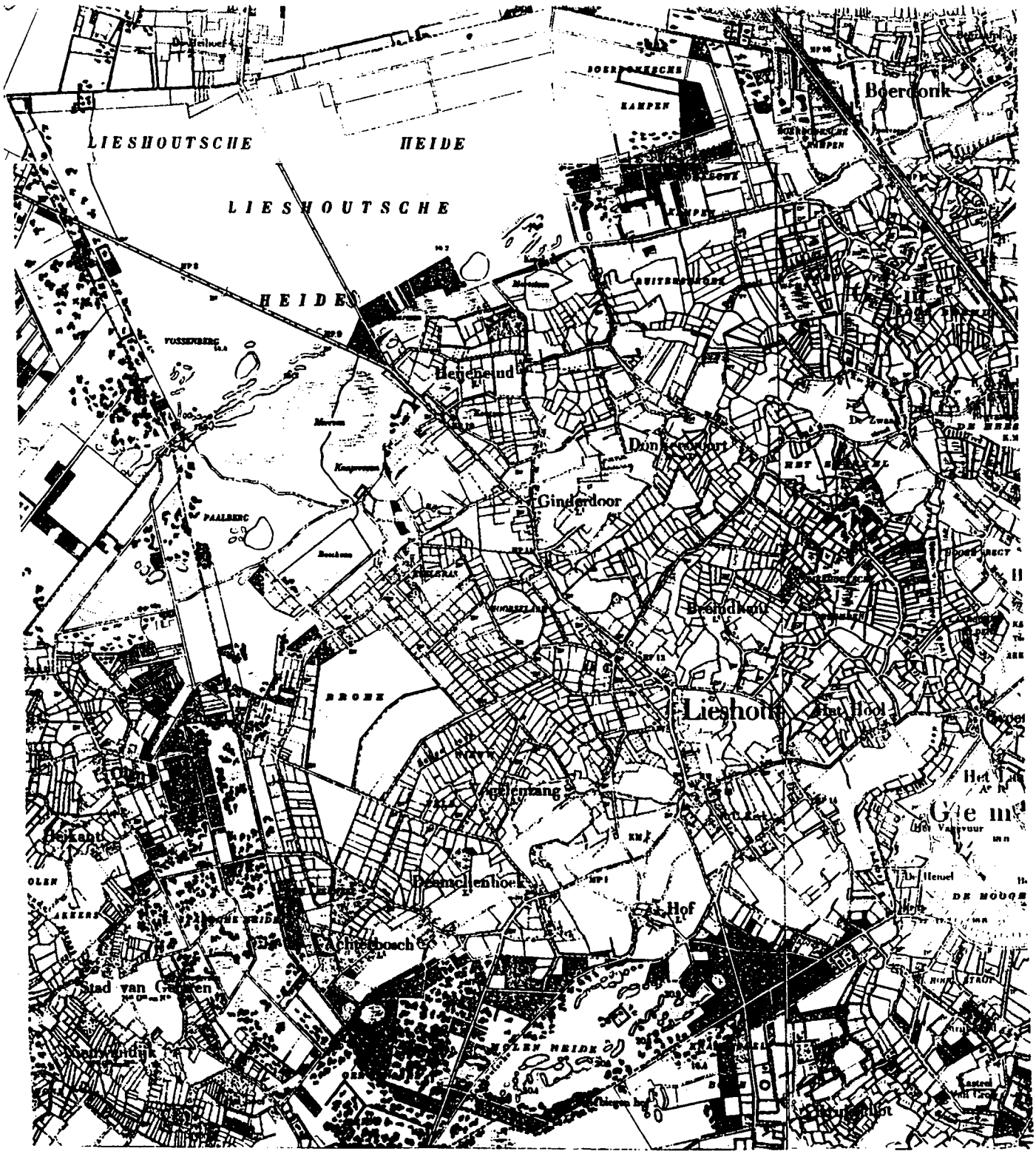
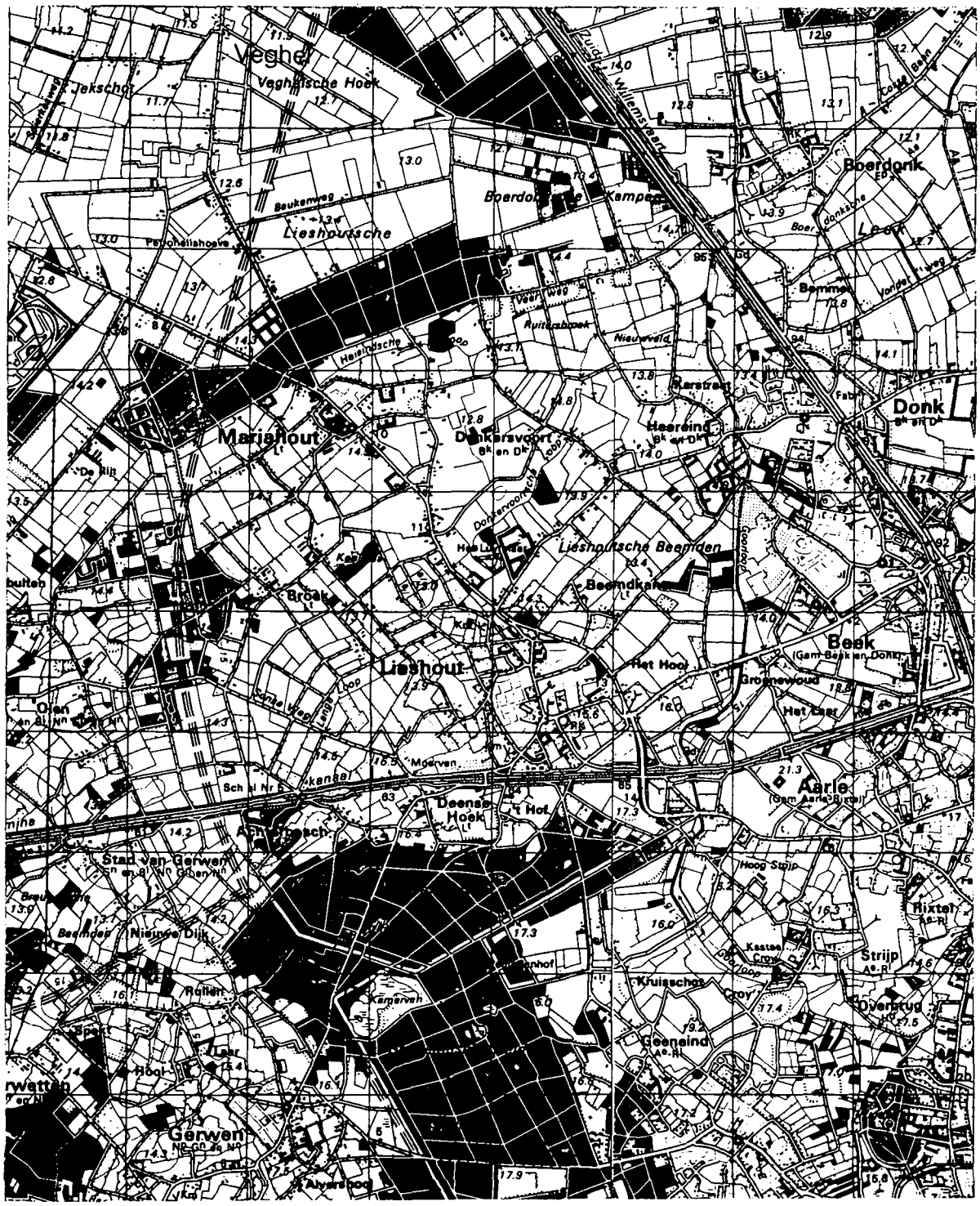
Lieshout, huidige toestand. Grote topografische atlas van Nederland 1:50.000 (deel) 4 Zuid-Nederland. Groningen 1987.